

Wyłuszczenie laparoskopowe pojedynczego guza nadnercza u pacjentki z pierwotnym hiperaldosteronizmem

Laparoscopic enucleation of a single adrenal tumour in a patient suffering from primary hyperaldosteronism

Sadeqh Toutouchi¹, Witold Cieśla¹, Ewa Krajewska¹, Ryszard Pogorzelski¹, Janusz Świątkiewicz¹, Maciej Skórski¹, Krzysztof Chojnowski², Izabela Łon³

¹Klinika Chirurgii Ogólnej i Chorób Klatki Piersiowej, Akademia Medyczna, Warszawa

²Klinika Chorób Wewnętrznych i Endokrynologii, Akademia Medyczna, Warszawa

³Klinika Chorób Wewnętrznych, Nadciśnienia Tętniczego i Angiologii, Akademia Medyczna, Warszawa

Wideochirurgia i inne techniki małoinwazyjne 2007; 2 (4): 164–167

Streszczenie

Od wykonania pierwszej cholecystektomii laparoskopowej w 1987 roku operacje laparoskopowe stają się coraz częściej metodą leczenia z wyboru wielu chorób i stale rozszerza się zakres tych zabiegów. Znając zalety częściowej adrenalectomii przeprowadzonej metodą klasyczną, autorzy niniejszej pracy postanowili wykonać częściową resekcję nadnercza – wycięcie guzka hormonalnie czynnego – metodą laparoskopową. Przedstawiono przypadek chorej z pierwotnym hiperaldosteronizmem spowodowanym gruczolakiem nadnercza. Pacjentce wykonano częściową adrenalectomię metodą laparoskopową i uzyskano ustąpienie objawów klinicznych zespołu Conna.

Słowa kluczowe: adrenalectomia laparoskopowa, pierwotny hiperaldosteronizm, pojedynczy guz nadnercza.

Summary

Since the first laparoscopic cholecystectomy was performed in 1987, laparoscopic surgery is used in an ever increasing range of indications. Some of the laparoscopic procedures have already become a gold standard. The well known advantages of partial adrenalectomy encouraged us to perform an excision of a hormonally active adenoma using the laparoscopic approach. We present a case of a woman with primary hyperaldosteronism caused by adrenal adenoma, on whom we performed laparoscopic partial adrenalectomy, and we observed regression of Conn's syndrome symptoms.

Key words: laparoscopic adrenalectomy, primary hyperaldosteronism, single adrenal tumour.

Wprowadzenie

Metody laparoskopowe i wideoskopowe są uznanymi sposobami diagnostyki i leczenia wielu schorzeń. W niektórych chorobach, takich jak kamica pęcherzyka żółciowego, uznaje się je za złoty standard postępowania.

Dążenie do zmniejszenia urazu operacyjnego, poprawienia jakości życia i obniżenia kosztów leczenia powoduje, że metody małoinwazyjne wprowadza się do nowych dziedzin chirurgii.

Operacyjne leczenie guzów nadnerczy zainicjowali Mayo i Roux, którzy w 1926 roku usunęli w dwóch

Adres do korespondencji

Klinika Chirurgii Ogólnej i Chorób Klatki Piersiowej, ul. Banacha 1a, 02-097 Warszawa

niezależnych ośrodkach guzy chromochłonne nadnercza.

Pierwszą laparoskopową adrenalektomię wykonali Lamar Snow i wsp. w 1992 roku [1]. Obecnie wielu autorów zabieg ten uznaje za metodę z wyboru we wszystkich guzach nadnercza niemających charakteru złośliwego i o wymiarach nieprzekraczających 8–9 cm [2].

Chirurgiczne techniki oszczędzające zdrową część nadnercza wprowadzono w 1985 roku. W Klinice Uniwersyteckiej we Freiburgu, specjalizującej się w diagnostyce i leczeniu dziedzicznych postaci guzów chromochłonnych w latach 1985–1995, przeprowadzono 37 oszczędzających adrenalektomii (13 obustronnych i 24 jednostronnych). Przyczyny takiego postępowania były różne, najczęściej okazywały się to operacje drugiego nadnercza po wcześniejszym usunięciu pierwszego lub młody wiek pacjentów, u których całkowite usunięcie nadnercza mogłoby – według autorów – zaburzyć prawidłowy rozwój. W obserwacji odległej trwającej średnio 6 lat nie stwierdzono żadnych objawów nawrotu choroby u 32 z 33 operowanych tą metodą. Tylko jeden chory wymagał substytucji steroidowej, u kolejnego po 6 latach od operacji doszło do powstania hormonalnie czynnego guza w drugim nadnerczu. Autorzy uznali, że oszczędzająca adrenalektomia jest bezpieczna i pozwala zachować prawidłową funkcję nadnerczy u większości pacjentów [3].

W celu utrzymania prawidłowej funkcji wydzielniczej kory niezbędne jest pozostawienie 1/3 masy nadnercza, łącznie z żyłą nadnerczową [4–6]. Ostatnio pojawiły się doniesienia z ośrodków europejskich i japońskich o wykonaniu oszczędzających adrenalektomii metodą laparoskopową u chorych z hormonalnie czynnymi guzami nadnercza [7–9].

Cel pracy

Przedstawienie częściowej adrenalektomii laparoskopowej jako możliwości małoinwazyjnego leczenia pacjentów z pojedynczym hormonalnie czynnym guzem nadnercza.

Materiał i metody

W pracy przedstawiono 50-letnią pacjentkę, z 12-letnim wywiadem nadciśnienia tętniczego, leczoną trzema lekami hipotensyjnymi, z notowanymi najwyższymi wartościami RR 160/115 mmHg.

W wykonanym badaniu ultrasonograficznym stwierdzono guzek nadnercza prawego o wymiarach 35×40×27 mm. Rozpoznanie to zostało potwier-

dzone w badaniu tomografii komputerowej – guzek położony w części tylnobocznej odnogi nadnercza. Wyniki wykonanych badań biochemicznych – osmolarność moczu 238 mmol/kg H₂O, kortyzol 8–20,13 µg/dl, 23–1,77 µg/dl, metoksykatecholaminy w moczu 312,5 µg/dobę, noradrenalina 10,3 µg/dobę, adrenalina 1,2 µg/dl, aldosteron we krwi 13,1 ng% (3–15 ng%), aldosteron w d.z.m. 13,5 µg/dobę, test pionizacyjny a.r.o. 0–0,1 4 godz. 0,08 ng/ml/godz., aldosteron 0–30,4 4 godz. 17,9 ng% – potwierdziły hormonalną czynność guzka. U chorej rozpoznano pierwotny hiperaldosteronizm (zespół Conna), wymagający leczenia spironolaktonem oraz substytucji potasu.

Jako choroba współistniejąca występowało wole guzkowe, które leczono radiojodem. Obecnie pacjentka wymaga substytucyjnego podawania L-tyroksyny.

W lutym 2006 roku chorą zakwalifikowano do leczenia operacyjnego – adrenalektomii laparoskopowej. Pacjentkę operowano w znieczuleniu ogólnym, w ułożeniu na lewym boku. Operację wykonano z dostępu przezotrzewnowego, używając 4 trokarów założonych w miejscach typowych. Wypreparowano nadnercze od dolnego bieguna, uwidoczniono żyłę główną dolną i guz położony w części tylnobocznej gruczołu. Założono klipsy na naczynia krwionośne dolnego bieguna (tętnicę i żyłę), a następnie wykonano tumorektomię. Guzek odcięto za pomocą noża harmonicznego, zakładając dodatkowo jeden klips w miejscu większego krwawienia z pozostawionego mięszu nadnercza. Operację zakończono, pozostawiając dren w okolicy loży po guzie nadnercza prawego.

Wyniki

W 2. dobie po operacji usunięto dren, który zdrenował w dobie zerowej 100 ml krwi, a w 1. dobie 10 ml. Stan chorej był bardzo dobry, a dolegliwości bólowe niewielkie. W kontrolnym badaniu ultrasonograficznym w 2. dobie (przed usunięciem drenu) nie stwierdzono zbiorników płynu w jamie otrzewnowej. Po operacji pacjentka nie wymagała leczenia hipotensyjnego. Stwierdzono normalizację poziomu potasu w surowicy. W 4. dobie po operacji chorą wypisano w stanie ogólnym dobrym. Trzy miesiące po operacji nadal utrzymywały się prawidłowe wartości ciśnienia tętniczego, bez stosowania leków hipotensyjnych. W badaniach laboratoryjnych nie stwierdzono hipokaliemii ani hiperkalciurii. Stężenie reniny i aldosteronu w surowicy oraz poziom aldosteronu w dobowej zbiórce moczu były w granicach normy.

Wynik badania histopatologicznego – preparat o wymiarach 3×1,5×1,3 cm stanowiący masę guza, na przekrojach guz lity, pomarańczowy, rozpoznanie – *adenoma corticis glandulae suprarenalis*.

Dyskusja

W przypadku nadprodukcji aldosteronu w nadnerczach rozwija się pierwotny hiperaldosteronizm. Podłożem choroby mogą być autonomiczne, pojedyncze gruczolaki lub przerost guzkowy obu nadnerczy. Autonomiczny, hormonalnie czynny gruczolak jest wskazaniem do adrenalectomii, niezależnie od wielkości guza [10]. Objawy kliniczne pierwotnego hiperaldosteronizmu manifestują się nadciśnieniem z hipokaliemią, hiperkalciurią i zasadowicą metaboliczną.

Istnieje wiele testów klinicznych, mających na celu wskazanie, czy nadprodukcja aldosteronu jest wtórna do jednostronnego guzka czy też choroba wiąże się z guzkowym przerostem obu nadnerczy. Niestety, żadna z obecnych metod diagnostycznych nie jest w 100% swoista ani czuła, przez co nierzadko – mimo ewidentnego guzka w jednym nadnerczu i prawidłowego drugiego nadnercza w badaniach obrazowych i testach hormonalnych – zdarzają się przypadki przerostu guzkowego interpretowanego przed adrenalectomią jako jednostronny guzek autonomiczny. Po jednostronnej adrenalectomii nierzadko widoczne jest czasowe ustąpienie objawów choroby, ale po kilku miesiącach lub latach u części pacjentów obserwuje się ponowną nadprodukcję aldosteronu, głównie w przypadkach przerostu gruczolowego (drobnych mnogich gruczolaków) lub rzadziej w pojedynczych guzkach w jednym czynnym nadnerczu.

W takich przypadkach stosuje się dotychczasowe leczenie, polegające na usunięciu jedyne nadnercza, narażające pacjenta na skutki przewlekłej, niefizjologicznej terapii steroidowej, takie jak osteoporoza, utrata libido, zaburzenia miesiączkowania wynikające z niedoborów androgenów nadnerczowych, ryzyko infekcji, obniżenie odporności i pogorszenie jakości życia. Najlepiej dobrana substytucja hormonalna nie może zastąpić naturalnej produkcji hormonów w odpowiedzi na stres, choroby infekcyjne czy wysiłek fizyczny.

Alternatywą dla leczenia chirurgicznego jest włączenie na stałe do terapii spironolaktonu, który – ze względu na nieselektywny antagonizm – ma liczne działania uboczne, takie jak bolesna ginekomastia i zaburzenia miesiączkowania. Spironolakton jest je-

dynym zarejestrowanym w Polsce antagonistą aldosteronu.

Zastosowanie metody częściowej resekcji nadnercza w takich przypadkach zdecydowanie poprawia jakość życia i rokowanie pacjentów [11–13]. Wyłuszczenie guza metodą laparoskopową wiąże się z mniejszym urazem operacyjnym i szybszym powrotem do pełnej aktywności [14, 15].

Wnioski

1. Częściowa adrenalectomia może być leczeniem z wyboru u pacjentów z pojedynczym hormonalnie czynnym guzem nadnercza, szczególnie w przypadku ryzyka współistnienia zmian patologicznych w drugim nadnerczu.
2. Wykonanie oszczędzającej adrenalectomii pozwala na uniknięcie narażenia chorego na jatrogeny zespół Addisona, co ma szczególne znaczenie u dzieci lub w wieku dojrzewania.
3. Tumorektomia laparoskopowa wydaje się być bezpieczną metodą operowania/leczenia pacjentów z pojedynczym guzem nadnercza.

Piśmiennictwo

1. Brunt LM. Minimal access adrenal surgery. *Surg Endosc* 2006; 20: 351-61.
2. Prager G, Heinz-Peer G, Passler C i wsp. Applicability of laparoscopic adrenalectomy in a prospective study in 150 consecutive patients. *Arch Surg* 2004; 139: 46-9.
3. Neumann HP, Bender BU, Reincke M i wsp. Adrenal-sparing surgery for pheochromocytoma. *Br J Surg* 1999; 86: 94-7.
4. Brauckhoff M, Thanh PN, Gimm O i wsp. Functional results after endoscopic subtotal cortical-sparing adrenalectomy. *Surg Today* 2003; 33: 342-8.
5. Neumann HP, Reincke M, Bender BU i wsp. Preserved adrenocortical funktion after laparoscopic bilateral adrenal sparing surgery for hereditary pheochromocytoma. *J Clin Endocrinol Metab* 1999; 84: 2608-10.
6. Porpiglia F, Destefanis P, Bovio S i wsp. Cortical-sparing laparoscopic adrenalectomy in a patient with multiple endocrine neoplasia type IIA. *Horm Res* 2002; 57: 197-9.
7. Nambirajan A, Janetschek G. Laparoscopic partial adrenalectomy. *Minim Invasive Ther Allied Technol* 2005; 14: 71-7.
8. Janetschek G, Neumann HP. Laparoscopic surgery for pheochromocytoma. *Urol Clin North Am* 2001; 28: 97-105.
9. Iihara M, Suzuki R, Kawamata A i wsp. Adrenal-preserving laparoscopic surgery in selected patients with bilateral adrenal tumors. *Surgery* 2003; 134: 1066-72.
10. Kok KY, Yapp SK. Laparoscopic adrenal-sparing surgery for primary hyperaldosteronism due to aldosterone-producing adenoma. *Surg Endosc* 2002; 16: 108-11.
11. Ikeda Y, Takami H, Tajima G i wsp. Laparoscopic partial adrenalectomy. *Biomed Pharmacother* 2002; 56 (Suppl 1): 126S-31S.

12. Al-Sobhi S, Peschel R, Bartsch G i wsp. Partial laparoscopic adrenalectomy for aldosterone-producing adenoma: short-and long-term results. *J Endourol* 2000; 14: 497-9.
13. Diner EK, Franks ME, Behari A i wsp. Partial adrenalectomy: the National Cancer Institute experience. *Urology* 2005; 66: 19-23.
14. Munver R, Dell Pizzo JJ, Sosa RE. Adrenal-preserving minimally invasive surgery: the role of partial adrenalectomy, cryosurgery and radiofrequency ablation of the adrenal gland. *Curr Urol Reports* 2003; 4: 87-92.
15. Jeschke K, Janetschek G, Peschel R i wsp. Laparoscopic partial adrenalectomy in patients with aldosterone-producing adenomas: indications, technique, and results. *Urology* 2003; 61: 69-72.